

KADIN (NİSA) HAPİSHANELERİ BAĞLAMINDA “YILDIRIM BÖLGE KADINLAR KOĞUŞU” VE “BURASI CEZAEVİ” ANI/ROMANLARINDA “KADIN GARDİYANLAR”*

*"Yıldırım Region Women's Women" And "Here Prison" In The Context Of Women Prison
"Women Guarantees"*

Dr. Öğretim Üyesi Canan Olpak Koç**

Özet: Batılılaşma süreci Osmanlı Devleti'nde birçok alanda değişikliği beraber getirmiştir. Bunlardan biri de hapisanelerin ıslahıdır. Hapishanelerin sistemde yerini bulmasıyla birlikte hapisane çalışanları konusu gündeme gelir. Özellikle kadın hapisanelerinin kurulmasıyla kadın gardiyanlar ortaya çıkar. Ancak kadın gardiyanların iş ortamında gözlenmesine dair çok fazla belgeye ulaşılamaz. Bu nedenle edebi metinler en azından yazıldığı dönemi aydınlatmak bakımından kıymetlidir.

Kadın yazarlar arasında cezaevinde yatmış olanların sayısı erkek yazarlara göre hem sayı hem de cezaevinde kalınan infaz süresi bakımından daha azdır. Buna rağmen yıllarını cezaevinde geçiren kadın yazarlar da vardır. Bunlardan biri Sevgi Soysal diğeri Emine Şenlikoğlu Özkan'dır. Her iki yazar da yazdıkları anı-romanla dönem cezaevi koşullarından bahseder. Soysal ve Şenlikoğlu, anlattıklarıyla cezaevi çalışanları -özellikle kadın gardiyanlar- hakkındaki izlenimlerini mahkûmiyet döneminde edinmişlerdir. Bu sebeple, çalışanlar, iki yazarın romanında merkezi bir rol üstlenmiştir. 1971 yılını anlatan *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* ile 1985-1987 yıllarını anlatan *Burası Cezaevi* anı-romanları, kadın gardiyanları ve mahkûmların onlara bakışını gösterir. Biz bu çalışmamızda romanlarda ele alınan kadın gardiyanların mahkûmla ilişkilerinde ortaya koydukları tavır incelerken hapisane hayatının onların karakterine yansıyan sosyo-psikolojik analizini de ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hapishaneleri, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu, Burası Cezaevi, anı-roman, hapisane, kadın gardiyanlar.

Summary: The Westernization process brought changes in many areas in the Ottoman State together. One of them is the rehabilitation of prisons. With the prisons finding their place in the system, the issue of prison workers comes to the agenda. Especially with the establishment of women's prisons, female guards appear. However, not much documents are available regarding the observation of women guards in the business environment. For this reason, literary texts are valuable at least in terms of illuminating the period in which they are written.

The number of women who have been imprisoned among female authors is less than the male authors, both in terms of number and duration of execution. However, there are also female writers who spent their years in prison. One of them is Sevgi Soysal and the other is Emine Şenlikoğlu Özkan. Both authors talk about the prison terms of the era with the novel they wrote. Soysal and Şenlikoğlu had their impressions about prison staff - especially female guards - during their conviction. For this reason, the employees played a central role in the novel of the two authors. The Lightning District Women's Ward, which tells about 1971, and the prison prison-novels that tell 1985-1987, show the view of women guards and prisoners. In this study, we will try to reveal the socio-psychological analysis of the prison life reflected in their character while examining the attitude of the female guards discussed in the novels with their prisoners.

Keywords: Women's Prisons, Yıldırım District Women's Ward, This is Prison, memorial-novel, prison, women guards.

* İncelenen metinlerde ve bahsi geçen dönemde “gardiyan” unvanı kullanıldığından yapılan çalışmada da aynı adlandırmaya sadık kalınmıştır. Ancak “gardiyan” unvanı, Resmi Gazete’de yayınlanan 13 Ağustos 1984 pazartesi Sayı: 18488 Mükerrer Bakanlar Kurulu Kararı Kanun Hükmünde Kararnamenin Geçici 2 nci maddesi hükmüne göre, Bakanlar Kurulunca 18/7/1984 tarihinde "infaz ve koruma memuru" olarak kararlaştırılmıştır.

** Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı. colpak@mehmetakif.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 17/04/2020, Makale Kabul Tarihi : 03/06/2020

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma programını oluşturduğu Tanzimât Dönemi aynı zamanda büyük çaplı hukuksal düzenlemelerin başlangıcını da oluşturur. Tanzimât Fermanı'nın ilanının ardından çıkan kanun önünde eşitlik ilkesince “kanunsuz suç ve ceza olmaz” anlayışıyla birlikte 1840, 1850 ve 1858 ceza kanunları çıkarılmıştır. 1858 yılında çıkarılan ceza kanunuyla mahbesten hapishane sistemine geçilmiştir. Bu hapsedme usulündeki değişiklik, beraberinde çözülmesi gereken birçok konu başlığını ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki belki de en önemlisi hapishanelerdeki personel istihdamıdır. Çünkü yalnız erkeklerin değil kadınların da benzer düzenlemelerle suçunun gereğince hapsedilmesi istenmiştir. Kadınların hapsi onlar için ayrı bir mekânı gerekli kıldığı gibi kadın gardiyan istihdamını da gerektirir. O dönemden bugüne kadın gardiyanlarla ilgili birçok düzenleme yapılmış, ancak çalışma mekânında kadın gardiyanların anlatımı çok yapılmamıştır. Bunda kadın mahkûm ve çalışan sayısının genellikle her dönemde erkeğe göre daha az olmasının da etkisi olabilir. Sebep her ne olursa olsun çalışma hayatına kadın gardiyan olarak girenler hakkında detaylı bilgiye ulaşmak zordur. Bu nedenle kadın hapishanelerini ve kadın gardiyanları, Kemal Tahir'in “Karılar Koğuşu”¹ romanındaki kadın gardiyanın kısa anlatımı ve kurguya yerleştirilmesi gibi birkaç istisnai durum dışında, doğrudan darbe dönemleri sonrası cezaevine giren kadın yazarların anı/roman türündeki kitaplarından okuruz. Bunların yorumlanmasında şüphesiz kadın hapishanelerinin ve kadın gardiyanların tamamıyla böyle olduğuna dair bir çıkarımda bulunulmamıştır. Yalnızca belirtilen mekân ve çalışanların ülkenin modernleşme serüveninde özellikle kritik dönemlerde kendine kurduğu yer ve oradan görünüşü tasvir edilmeye çalışılmıştır.

KADIN (NİSA) HAPİSHANESİ VE KADINLARIN HAPSEDİLMESİ

Hapishane sistemine geçiş bazı Osmanlı aydınlarının eleştirilerine sebep olsa da uygulamalardan vazgeçilmemiş ve 1870 yılında

¹ Kemal Tahir'in Malatya Cezaevi'nde tuttuğu notlardan faydalanarak yazdığı Karılar Koğuşu romanında kadınların hapishanedeki hayatları, İstanbullu gazeteci Murat Bey'in bakış açısıyla verilir. Bu mahkûm kadınlar dışında romanda önemli bir yere sahip olan gardiyan Ayşe kadın ve gardiyan Şefika da vardır. Ayşe kadın, yıllarca kocasından, kocası ölünce de oğlundan çekmiş, cefakâr bir kadın olarak tanıtılır. Şefika ise, Ayşe kadının kızı olmakla birlikte kocasını sevmeyen bu yüzden onu aldatan cahil bir kadın olarak okura anlatılır. Yazar hem mahkum hem gardiyan kadınların o dönemde içinde buldukları cehaleti farklı boyutlarda ve olaylarla okurun karşısına çıkarır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Durukan, Şaziye, “Kadının Toplumsal Çıkılmazının Hapishane Boyutu: Karılar Koğuşu”, Balıkesir Üniversitesi Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute Volume: 18 - Number: 34, December 2015, s.a. 51-61.

Fedai, Özlem, “Kemal Tahir'in Romanlarında Kadınlar”, *Kemal Tahir*, Editörler: Fatih Andı/ Ertan Eğribel, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Sultanahmet'teki İbrahim Paşa Sarayı bir süreliğine ilk hapisane olarak kullanılmıştır.² Devamında 1880 tarihinde Hapishaneler Nizamnamesi³ yayınlanmıştır. Nizamnameye göre sorgusu devam edenler için tevkifhane kullanılırken, cezası kesinleşenler için hapisane devreye girmiştir. Ayrıca kaza, liva ve eyaletlerde birer tevkifhane kurulmuştur. Bu nizamname içerisinde kadınlar için de bir daire tahsis edileceği karara bağlanmıştır.⁴

Yeni kanunlara göre suçlar tekrar tanımlanmış, suç oranına ve suçun işlenebilme sıklığına uygun olarak ceza kanununda birçok suçun karşılığı, hapis cezası olarak verilmeye başlanmıştır. Bu durum hapishanelerin çabuk dolmasına sebebiyet vermiştir. Batılı güçlerin bu soruna dâhil olmasıyla beraber, Osmanlı'daki hapishanelerin fiziki koşullarının düzeltilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu dönemde İstanbul'da yerleşik bulunan İngiliz elçisi Sir Stanford Canning, ülkedeki hemen tüm hapishaneleri özel izinle gezmiş, oralarda tespit ettiği yanlışlıkları, bunların düzeltilme yollarını raporlamıştır. Raporun sonuçlarından biri gayri Müslimlerin daha zor durumda olduklarıdır.⁵

² Atar, Zafer, "20. Yüzyıl Başlarında İstanbul Hapishane-i Umumi'de Mahkûmların Üretim Faaliyetleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2015, S. 34, s.95.

³ "1880 tarihli "Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dahiliyelerine Dair Nizamname Lahiyası"nda XX. yüzyılda hızla yaşam şartlarının bozulması ile birlikte sosyal yaşam koşullarının da olumsuz yönde etkilenmesi sebebi ile hapishanelerde de salgın hastalıklara rast gelinmesi hasebi ile mutlak surette hapishanelerde berber bulundurulması, mahpusların müdürün belirlediği gün ve saatte mutlak surette tıraş edilmesi, hafta da en az bir defa hamama gidilmesi şartı getirilmiştir. Ayrıca doktorun haftada bir defa hapishanelere gelmek üzere görevlendirileceği, mahpusların girip çıktığı tüm yerleri muayene edecektir." Çakmakoglu Kuru, Alev, *Sinop Hapishanesi*. Atatürk Kültür Merkezi. Ankara, 2004, s. 15.

⁴ Tekin, Saadet, "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri", Ankara Üniversitesi, DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.29, S.47, Ankara, 2010, s.95-96.

⁵ Gayr-i Müslim suçlu kadınlar açısından en ilginç olan mahkûmiyet, Zeytun İsyanı sonrasında hapsedilen fakat demir parmaklılar arkasından kaçan 8 Ermeni elebaşının eşlerinin yaşadıklarıdır. Mezkûr hanımlarının Anadolu Müslim halkı tarafından bir saldırıya maruz kalmamaları adına Halep'e götürülerek tecrit edildikleri bilinmektedir. Fakat İngiltere'nin Halep Konsolosu Henderson, bu kadınların siyasi mahkûm olarak çocukları ile birlikte Halep'teki nisa hapishanesine zincirlenerek kapatıldıklarını ileri süren ve 14 mahkûm hakkında sadece faraziyelere dayanan taraflı bilgiyi Londra'ya geçmesinin ardından, mezkûr kadınlar ile ilgili olarak Avrupa'yı ayağa kaldırmış, hatta İngiltere bu kadınların tutuklanmasına ilişkin olarak gerçek bir sebebin zuhur etmediğini ve bu durum gerçekse Osmanlı Hükümeti'nin derhal müdahil olmasını, sorumlularının istifa etmesi gerektiğini ifade eden nota, dönemin hükümetine tevdi edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin böyle bir tasarrufunun olmadığı, yaşanan durumun sadece güvenlik tedbiri olduğu, söz konusu kişilerin hapiste değil, tecritte oldukları ayrıntılı biçimde dönemin Dâhiliye Nazırı Kâmil Paşa tarafından ilgili makamlara bildirilmiş, ayrıca durumun sakinleşmesinin ardından mezkûr kadınların serbest bırakıldıkları ifade edilmişse de, Dâhiliye Nazırı Kâmil Paşa görevinden alınmıştır. Günay, Nejla, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun İsyanı*. İstanbul 2007, s. 252-258; Yıldız, Gültekin, Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839-1908),

Bu madde Batılı devletlerin müdahalesini de hızlandırmış ve ihtiyaç duyulan tedbirlerin hemen düzeltilmesine başlanmıştır. Kaloriferli modern hapishanelerin inşası talep edilmiştir. Bu doğrultuda özellikle Meşrutiyet döneminde hızlı bir şekilde yasalaşma atılımları olur. Ancak yapılanlar eski düzenin tümüyle ortadan kaldırıldığı anlamına gelmez. “Özellikle Avrupa tarzında yasalaşma sürecinde, şeriata ve örfe dayalı kadim hükümlerin tam olarak ortadan kaldırılamaması, ikilikleri içeren garip bir hukuk sisteminin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.”⁶

Kadın (nisa) hapishanesi meselesiyse hemen her yerde önemli bir sorun teşkil etmiştir. 1880 Hapishaneler Nizamnamesi'nin birinci bölümünün altıncı maddesinde, her vilayet, sancak ve kaza merkezinde hapishanelerde kadınlara mahsus bir daire olması hedefine ulaşmak mümkün olamadığından uygun hanelerin kiralanarak geçici bir zaman için kadın hapishanesi olarak kullanılması yoluna gidilmiştir. Öncesinde hapsedme şeklinde cezalandırmanın yaygın olmaması ve ayrı bir bina olarak kadın hapishanesi bulunmaması gibi nedenlerle kadınların cezalarını genellikle mahalle imamının gözetiminde “imam evleri”nde çektikleri görülür. Sonrasında genellikle güvenilir kadınların evleri kiralanmak suretiyle bu mesele çözülmeye çalışılmıştır. Ancak hem kira bedeli hem de gardiyan maaşının karşılanması konusunda sıkıntılar yaşandığından yeni yapılan hapishanelerde kadınlara yer ayrılması veya koğuş ilave edilmesi, bunun yapılamaması durumunda hükümleri kesinleşmiş olanların civar kazalardan birine gönderilmesinin daha iyi olacağı düşünülmüştür. Bazen de kadın mahkûmlar için bir hane kiralanır ya da yine çevre yerleşim yerlerindeki mevcut koğuş veya hanelere nakledilirler. Kadın mahkûm sayısı erkeklere göre çok az olduğundan uzun süre böyle geçici çözümler devam etmiştir. Ancak özellikle 1880 Nizamnamesi ile başlayan süreçte kadınlara özel hapishane çalışmaları başlamıştır.⁷

Avrupa'da ve Birleşmiş Devletlerde de o dönemden çok öncesinde kadın cezaevleri konusunda ciddi bir çalışma olmamıştır. Özellikle Birleşmiş Devletler'de cezaevindeki kadınların tarihi, cezaevindeki erkeklerin tarihine paralel olarak bir takım aşamalara ve gelişmelere bağlı bir seyir izlemiştir. 1870'lere kadar tüm kadın mahkûmlar erkeklerle aynı hapishane kompleksinde barındırılmıştır. 1870-1930 yılları arasında ise, kadın reform hareketi yaşam koşullarını değiştirmeyi başardıktan sonra, bazı kadın mahpusların da koşulları değişmeye başlamış ve yeni iyileştirme felsefeleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 214.

⁶ Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 243.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ata, Feridun, “Osmanlı Döneminde Bozkır Hapishanesi”, *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır Nisa veya Kadın Hapishanesi*, Konya, 2016

pek çok kadın için gözaltı koşullarının değişmediğini ve erkek tutsaklara benzer koşullarda barındırılmaya devam ettikleri görülür.⁸

HAPİSHANE ÇALIŞANLARI VE İLK KADIN GARDİYANLAR

Hapishane personeli ile ilgili olarak çıkarılan ilk talimatname 6 Nisan 1876 tarihli Hapishane Gardiyanları Talimatnamesi'dir ve 1880 Nizamnamesinin yayınlanmasına kadar yürürlükte kalmıştır. Buna göre gardiyanlar, yaşları yirmi beş ile elli arasında olan ve suç işlememiş her sınıf Osmanlı vatandaşı arasından, idare meclisleri tarafından ehliyet ve kabiliyetlerine dikkat edilerek seçilecektir. Sayıları ise hapishanenin durumuna ve büyüklüğüne göre belirlenecektir. Gardiyanların görevleri ise; hapishanenin temizliğini yapmak, mahkûmların ekmeklerini dağıtmak, soğuktan korunmalarına dikkat etmek, kandillerini yakmak, sularını temin etmek, hasta mahkûmların hizmetlerini görmek ve mahkûmların uygunsuz hareketleri görüldüğünde hapishane zabitasını haberdar etmektir. Burada hapishanelerin içişlerinden gardiyanların sorumlu olduğu ifade edilirken çalışanlara elbise ve tayinat verilmesi konusu açıkça belirtilmemiştir. Öte yandan maaşlarının düşük olması ve hapishanelerin kötü şartları nedeniyle devletin gardiyan istihdamında zorlandığı, bu nedenle daha sonra yayınlanacak olan 1880 Nizamnamesine aykırı olarak okuma-yazma bilmeyen, ehil olmayan kişilerin de zaman zaman çalıştırıldığı yazılmıştır.⁹

1880 yılında ise hapishanelerin uymak zorunda oldukları fiziki ve idari koşulları belirleyen 6 bölüm ve 97 maddeden oluşan daha kapsamlı "Tevkifhane ve Hapishane Nizamnamesi" yayınlandı. Hapishane personeli arasında başgardiyan sınıfı yokken bu nizamname ile ilk kez başgardiyanlık oluşturulmuştur. Buna göre; başgardiyanların, okuma yazmayla hesap bilmeleri ve otuzla elli yaş arasında olmaları tercih edilmiştir. Başgardiyanların diğer gardiyanları denetleyebilecekleri, hapishane müdürü bulunmadığı zamanlarda birkaç saatlik izin kullanmak isteyen gardiyanlara izin verebilecekleri de belirtilmiştir. Hapishane müdüründen sonra en yetkili kişi olan başgardiyanın görevi ise; mahkûmların hal ve davranışlarındaki düzeni sağlamak, hapishane temizliğinin ve hapishaneye girecek veya çıkacak eşyaların denetimini yapmak, mahkûmların saklanacak eşyalarının özel bir yerde tutulmasına dikkat etmek, mahkûmların başka bir yere nakilleri sırasında özel eşyalarını, mahkûmiyetlerini bildiren belgeleri ve mahkeme ilâminin özetini hazırlayarak sevk memuruna teslim etmektir.¹⁰ Çıkarılan

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Banks, Cyndi, *Women in Prison: a Reference Handbook Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2003.*

⁹ Demirkol, Kurtuluş, II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, S.70-72.

¹⁰ Demirel, Fatmagül, "Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları", Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, Sayı 9. 2007, s.258-259.

Nizamnamelerde, hapishane nizamı ile ilgili hususlar ayrıntılı bir şekilde izah edilse bile ıslah çalışmaları, hapishanelerdeki sorunların tamamının çözülmesinde etkili olamamıştır. Hapishanelerin kurumsallaşması sürecinde karşılaşılan mühim sıkıntılardan birisi, yine personel eksikliği olarak ortaya çıkar. Personel isteği ile ilgili 1883 yılında birçok vilayetten yazılar gönderilir. Örneğin Karahisar-ı Sahip (Afyon), Kütahya, Selanik gibi kentlerin yetkilileri de acil olarak gardiyan istihdamının gerekliliğini vurgulayan yazılar gönderir. Ancak hapishane görevlileri ile ilgili olarak 19. yüzyıla ait belgelere yansıyan konular içerisinde özellikle tahsisat yokluğu ve maaşların ödenmesinde karşılaşılan güçlükler ilk sırada yer almaktadır.¹¹ Yukarıda bahsedilen nizamnamelerde kadın hapishanesine duyulan ihtiyaç belirtilmesine rağmen çoğu zaman Gebze Hapishanesi örneğinde olduğu gibi ayrı bir kadın hapishanesinin inşa edilmemesinin bir nedeni bu maddî zorluklar iken, diğer bir neden de kadınlarda suç oranının düşük olmasıdır.¹²

1880 Nizamnamesinde hapishane personeli; müdür, başkâtip, gereken sayıda kâtip, başgardiyan, gereken sayıda gardiyan, kadınlar koğuşu için kadın gardiyan ya da gardiyanlar, imam ile Hristiyanlık ve Musevilik gibi diğer dinleri temsil eden birer din adamı, tabip, hastahane hademesi, çamaşırcı ve işçi olarak sıralanmıştır.¹³ Ancak nizamnamenin pek çok maddesi gibi bu maddenin hayata geçirilmesi de mümkün olmamıştır. 8 Ocak 1920 tarihli bir raporda, nisa hapishanesinin “gayet garip bir vaziyette olduğu ve bu hapishanede bir gardiyan ve jandarma olmadığı, akşamdan akşama ekmeleklerini verip kapıları kapatıp gittikleri” ifadeleri üzerine bu durumun çok yanlış olduğu ve bir kadın gardiyana ihtiyaç olduğu belirtilerek talepte bulunulmuştur (53 BOA., DH.MB.HPS. 164/47 (16 Rebiülahir 1338/8 Ocak 1920)).

Hapishaneler nizamnamesinin otuz üçüncü maddesinde, kadın gardiyanların erkek gardiyanlarla aynı görevleri üstlenecekleri belirtilmesine ve aynı görevi yapmalarına rağmen, kadın gardiyanların erkek gardiyanlardan daha az maaş aldıkları görülmektedir.¹⁴ Örneğin Eskişehir Nisa Hapishanesi gardiyanlığına Ayşe'nin yerine Emeti Hatun'un tayin edildiği ve 25 kuruş gardiyanlık maaşı ödeneceği, ancak nisa gardiyanı maaşı adına bir tahsisat kaydı olmadığından nasıl

¹¹ Örneğin Şehremaneti'nden gönderilen bir tezkirede Gebze Hapishanesi'nde bir gardiyan istihdamına ihtiyaç olduğu ancak kendisine tahsis olunacak maaşın bütçede karşılığı olmadığından, bunun mümkün olmayacağı ifade edilmiştir. BOA. DH.MKT 169/43 (15 Recep 1311/22 Ocak 1894). Bu problemin kalıcı olarak çözülemediği, beş yıl sonrasına ait bir belgeden anlaşılmakta, talep edilen gardiyan için kaç lira maaş alacağının belirlenerek önce bütçeden karşılık gösterilmesi istenmektedir. BOA. DH.MKT 2158/68 (27 Şaban 1316/10 Ocak 1899).

¹² Gümüşsoy, Emine, “19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Gebze Hapishanesi”. *Uluslararası Akça Koca ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, C.II. Kocaeli, 2015, s.1017.

¹³ Yıldız, Gültekin, Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839–1908), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2002, s.383.

¹⁴ Demirel, Fatmagül, s.258-259.

karşılanaacağı, Hüdavendigâr vilayetinden sorulmuştur. 5 Aralık 1916'da Eskişehir Hapishanesi müdürü bulunan Zeynelabidin Efendi bir arzuhal hazırlayarak memur ve kâtiplere 100 kuruş zam yapılarak emsali olan hapishane memurlarının aldıkları maaşa eşitlenmesini istemiş olmakla beraber, 100 kuruşun kadın gardiyan maaşı olarak tahsis edilmesi uygun bulunmuştur (BOA., DH.MB.HPS. 92/51 (9 Safer 1335/5 Aralık 1916). Bir diğer örneğe, Isparta Hapishanesi'ndeki erkek gardiyanların maaşının yüz elli kuruşa yükseltildiğini duyan ve maaşı elli kuruş olan kadın gardiyan bu parayla geçinemediğini belirterek, maaşının yüz elli kuruşa çıkartılması, hiç olmazsa yüz kuruş olmasını istemesidir. Ancak ödenek yokluğu sebebiyle bu talep 14 Temmuz 1913 tarihli cevabi yazıyla reddedilmiştir. Burada dikkati çeken husus, kadın gardiyan olmaları sebebiyle mi yoksa kadın hapishanelerinde görev yapmaları sebebiyle mi düşük maaş aldıklarıdır? Çankırı Nisa Hapishanesi'nde görev yapan Ahmed Hamdi'nin durumu bunu açıklamaktadır. Öyle ki, Çankırı Nisa Hapishanesi'nde 1916 yılında gardiyanlık görevi yapan Ahmed Hamdi, yetmiş kuruş olan aylığının erkek hapishanesinde aynı işi görenler gibi iki yüz kuruş olmasını istemiştir. Ancak Ahmed Hamdi'nin de talebi yerine getirilmemiştir. Bu durumda erkek ve kadın hapishane ve tevkifhanelerindeki görevli gardiyanlar arasındaki maaş farkı, muhtemelen erkek hapishanelerindeki mahkûm ve tutukluların sayısının kadın mahkûmlarla çoğu kere kıyaslanamayacak kadar çok olmasından, yani erkek gardiyanların idare ve muhafaza etmesi gereken mahkûm sayısının, kadın mahkûm sayısından fazla oluşundan kaynaklansa gerektir.¹⁵

1926 yılına kadar yürürlükte kalan Osmanlı Devleti'ndeki infaz sisteminde 19. yüzyıl ile beraber önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle hapis sisteminin devreye girmesiyle insan sağlığına uygun olmayan koşulların düzeltilmesi için çalışılmıştır. Dönemin siyasal şartları, halkın reformlara yönelik tepkisi, hapishaneler konusundaki ıslah çalışmalarının beklendiği gibi ilerlemesini engellemiştir. Erkek hapishanelerinde olduğu gibi kadın hapishanelerinde de en büyük problemin bina sıkıntısı olduğu ortadadır. Ancak kadın hapishaneleri için ikinci ve önemli bir problem de, belirtildiği gibi gardiyan meselesi olmaya devam etmiştir. Fakat bütün eksikliklere rağmen Osmanlı'da erkek ve kadın mahkûmlar için gereken infaz sistemi için çalışılırken bir taraftan da erkek ve kadın gardiyanların durumu konuşulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde adaleti modernleştirme çalışmalarına suçlunun iyileştirilmesine yönelik fiziki mekân değişikliklerinden başlanmıştır, denilebilir. İlk modern hapishanelerin kuruluşuyla kadın suçluların nerede cezasını çekeceği konusu da gündeme gelmiş ve yukarıda belirtilmiş olan noktalarda olduğu gibi gerekli çözümler

¹⁵ Kızılkın, Ayşe, Osmanlı'da Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar (1839-1922), Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011, s.87-88.

üretmiştir. Bernard Caporal adalet mekanizmalarında yapılmak istenen değişiklikler hakkında “Her ne olursa olsun Tanzimat Dönemi ve Abdülhamit’in hükümdarlığı, Türklerin yasalar ve yargı kurumları çerçevesinde Avrupa uygarlığını özümsemek amacıyla başlattıkları ilk girişimleri beraberinde getirmiştir. Kadın hakları açısından ise bu girişimler, uygulamada sonuçsuz kalmışlardır.”¹⁶ demiş olsa da kadınlar için ilk hapishanenin kurulmasından önce kadın gardiyan ihtiyacı düşünülmüş ve kurumlarda il uygulamaları yapılmaya başlanmıştır. Suç işlemiş kadınların, mahallelerinde önce “imamların evlerinde kapalı olarak kalma” şeklinde uygulanan cezaları daha sonra mahallenin yaşı ilerlemiş, akli başında kadınlarının evinde hapsedilmeleriyle devam etmiştir. Daha önce belirtildiği gibi 1880 yılında yayınlanan nizamname ile her vilayette erkek hapisanelerinde kadınlar için de bir daire kurulması madde olarak eklenmiştir.¹⁷ Ancak maddi yetersizlikler nedeniyle bu uygulama ağır aksak devam etmiş zaman zaman kurulan daireler erkek mahkûm sayısının fazlaştığı dönemlerde yeniden erkek dairesine çevrilmiştir. Gerek mekân, gerekse kadın çalışan olarak hapisanelerin ihtiyacının tam anlamı ile giderilemediği incelenecek olan her iki romanda da görülebilir. Zira anlatılacak kurgular, bahsedilen değişikliklerin üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olmasına rağmen devam eder. Kurgularda hala mekân probleminin halledilemediği, bu durumun ortaya çıkardığı zaafiyetin (kadın gardiyanların erkeklerden mektup getirmesi vb.) anlatılmasından bellidir. Bugünse gelişen ve ilerleyerek değişen Türkiye’de müstakil kadın ceza infaz kurumu sayısı artmış, kadın çalışanlar olarak infaz ve koruma memurlarına erkeklerle aynı haklar tanınmıştır.

1980’LERDE DEVAM EDEN GARDİYAN SORUNU VE EDEBİ METİNDE GÖRÜNÜŞÜ

Her dönemin siyasi, soyal ve kültürel ortamı, edebi metinler aracılığıyla değişik gözlemlerden yola çıkılarak anlatılabilir. Toplumsal cinsiyet algısı kavramının bütün alanlarda olduğu gibi edebiyatta da kendine yer bulduğu bir gerçektir. Bu nedenle çalışma ortamında kadın gardiyanların durumu hakkında, cezaevinde yatmış olan iki kadın yazar Sevgi Soysal (1936-1976) ve Emine Özkan Şenlikoğlu’nun (1953-) tanıklıkları ve anlatımları dikkate değer bilgiler içerir.

Gerçekçi edebiyatın önemli isimlerinden Sevgi Soysal, 1972’de siyasal nedenlerle tutuklanmış, bir yıl hapse mahkûm edilmiştir. Cezaevinden sonra Adana’da iki buçuk ay sürgünde kalmıştır. 1976

¹⁶ Caporal, Bernard, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I*, Çev: Ercan Eyüpoğlu, Cumhuriyet Kitaplığı, 1999, s.119.

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Demirtaş, Timur, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", *Hapishane Kitabı*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali/ Hilal Oytun Altun, Kitabevi, İstanbul, ss. 3-40.

yılında anı-roman türünde yazdığı “Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu”¹⁸ adlı eserinde, kadınlar koğuşunda geçirdiği günlerini, o dönem cezaevi yönetim anlayışını, özellikle kadın çalışanların tutum ve davranışlarını, bakış açılarını ve mahkûmla diyaloglarını anlatır.¹⁹ Dinî-İslâmî eserleriyle tanınan Emine Şenlikoğlu ise, 1984'te yazmış olduğu ilk kitabı “Gençliğin İmanını Sorularla Çaldılar” adlı kitabından dolayı iki buçuk yıl cezaevinde yatmıştır. 1984 tarihinden itibaren İslâmî muhtevalı kitaplarını yayımlamaya başlar. Yazılarında dolayı sık sık yargılanır. Cezaevinde geçirdiği yılları “Burası Cezaevi”²⁰ adlı anı-roman türündeki eserinde anlatmıştır. Kitapta cezaevine giriş sebebi, girdikten sonra orada çalışanlarla ilişkisine değinmiştir.

Edebiyat eserlerinde yazılanların gerçek olma kaygısının güdülmesi, kurgunun doğasına uymayan bir yöntem olarak düşünülebilir. Bu nedenle çoğu zaman eserlerde gerçeklikle uyum aranmaz. Çünkü özellikle roman, öykü, tiyatro türlerinde hayal gücü yazara daha geniş imkân sunar. Ancak bu türlerden roman, aynı zamanda yazarın yaşam öyküsüne tanıklık edecek zaman/mekân aralığına sahiptir. Bu nedenle zaman zaman yazarlar, hayal gücünden ziyade yaşadıklarını, tanıklık ettiklerini, gözlemlerini de aktarmaya/kurgulamaya çalışır. Anılarla oluşturulan bu kurgular, anı-romandır. Anı-roman da aslında yazarın kalemiyle yeniden düzenlenen kurmaca bir dünyadır. Aynı zamanda anı-roman, “gerçek hayatta yaşamış kişilerin ve yaşanmış olayların kurmaca olaylarla birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan, tanrısal anlatıcı konumuyla yazılmış roman türüdür. Burada yazar romanın içindeki bir karakter olarak bizzat yaşadığı olayları üçüncü ya da birinci tekil şahıs anlatıcı ağzından yazabildiği gibi, belgelere dayalı olarak kendi dışında gelişen, tanık olmadığı olayları da aktarabilmektedir.”²¹ Anı-romanın temel özelliği, anı sahibinin dolayısıyla anı-roman kurgusunu oluşturanın duygusal hayatını katarak yaşamının belli bir kesitini tarihsel bağlamda aktarmasıdır. Bu özellik anıların tarihe kaynaklık edebilme yanını da gösterir. Bir anlamda biyografik olan bu türün edebiyatımızda olmayışı konusunda Peyami Safa, “Bizde okuyucu kalabalığının tarih ve tefrika romanlarında aradığı şey, insanın kendi kendisiyle değil, başkalarıyla münasebetinin dramıdır. Henüz kahramanın iç dalgalanışı ve derûnî mücadelesi, okuyucular arasında geniş bir alâka bulamadığı için

¹⁸ Soysal, S., *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu*, İletişim Yayınları, 2008.

¹⁹ Roman hakkında bkz. Olpak Koç, Canan, “Sevgi Soysal ve Cezaevi Günleri: Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu Romanında Birey ve Grup Psikolojisinin Doğurduğu Çatışmalar ve Uyum”, *Turkish Studies Dergisi-International Periodical For The Languages, Literature and History or Turkish or Turkic Volume 7/2 Spring 2012*, p.807-819, Turkey.

²⁰ Şenlikoğlu Özkan, E., *Burası Cezaevi*. Mektup Yayınları, 1988

²¹ Eryılmaz, Doğanay, Ermeni, Fransız ve Türk Literatüründe Anı Türü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.44.

romanlarımıza psikoloji giremedi.”²² şeklinde cevap verir. Anı-romanlar yalnız yazarı ve dönemi hakkında değil, aynı zamanda dönemin insan psikolojisi konusunda da okuruna ip ucu verebilecek derinliktedir. “Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu” ve “Burası Cezaevi” romanları da yazarlarının gerçek yaşamlarının bir bölümünü aktardıkları biçimiyle anı-roman kategorisine dâhil edilebilir.

FEMİNEN BAKIŞIN “KADIN GARDİYANI” GÖZLEMLEMESİ

Sevgi Soysal, tutuklu olarak bir süre kaldığı Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu’nu, aynı adlı romanında anlatmıştır. Makaleye temel olan iki kitaptan biri olan bu roman, 12 Mart rejimine ters düşen siyasi anlayışıyla mahkûmiyet alan kadınları anlattığı için, uygulamalar dönemin şartlarına göre biraz farklılaşmış görünmektedir. Anlatılan bu sıkıyönetim döneminde, cezaevlerinde kadın mahkûmların kontrolü daha çok kadın gardiyan olarak kadın polisler bırakılmıştır. Bu kişiler kadın gardiyan rolünde işlerini yapmışlardır.

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu, dönemin şartları ve siyasi mahkûmları barındırması nedeniyle askeri niteliği olan bir yerdir. Kadınlar için gözaltı ve tutuklu koşulları vardır. Sabahları, tarhanalı karavana bırakılan bu koşullarda her gün sayım yapılır. Askeri niteliği nedeniyle astsubaylar ve cezaevinde görevlendirilmiş polisler beraber çalışır. Yazar ve aynı zamanda anlatıcı olan Sevgi Soysal da iki kez tutuklanmış ve oraya getirilmiştir. İlk tutukluluğunda kadın gardiyan olarak görevlendirilen “Şişman Polis” varken ikinci tutukluluğunda gardiyan prototipi, “Suna” ile devam etmiştir. Ancak her iki dönemde de kadın gardiyanlar hakkında çok farklı olmasa bile değişik algılamaların olduğu görülür.

Soysal, gardiyanlıkla görevlendirilen bu kadın polislerin hiçbirinin kızgınlık isteği yaratabilecek öfke durumuna yol açmadığını söyler. Onlar için en zor konu, günlerini nasıl geçirecekleridir. Kadınlar şişle yün örmeyi severler. Şiş, mahkûm kadınlar arasında sıkıntı oluşturan bir konudur. Romanda anlatıldığına göre koğuşta sıkılan kadınları son zamanlarda şişle örgü örme merakı sarmıştır. Ancak bu örgü merakı şiş kullanılması nedeniyle yasaklanır. Şiş konusunda taviz veren tek kişi yazarın “Şişman Polis” diye adlandırdığı kadın gardiyanıdır. Şişman Polis, tutuklu kadınların şişleri yakalatmaması şartıyla buna göz yummaktadır. Bu göz yumuş nedeniyle “Şişman Polis”in tutuklu kadınların gözündeki kadın gardiyan algısı çok sert değildir. Bu ilk dönemde yazarın, tutukevi ile ilgili şikâyetçi olduğu en baş konu, hafta sonu, görevlilerin izinli oluşudur. Yeterli çalışan olmadığı için kadın polislerin gardiyan olarak çalıştığı bir cezaevinde,

²² Safa, Peyami, *Sanat, Edebiyat, Tenkit*, Der.: Ergun Göze, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1970, s.58.

cezaevi yönetimi çare olarak koğuş kapısını neredeyse bütün gün kapalı tutmaktadır.

Bütün olumsuz şartlara rağmen romanda tutuklular ile gardiyanlar arasında değişik bağlar kurulur. Bir gece “Şişman Polis”in eşiyle o gece görevli astsubay arasındaki bir kavga sonrası kadın çalışanın tutuklulardan manevi destek bile beklediği söylenir.

“İçeri giren Şişman Polis. İlk önüne çıkanların kucağına atıyor kendisini ağlayarak.

Düşünün: Öyle bir faşizan düşünün ki, polisi kendisini tutukluların kucağına, teselli bulmak için atsın.” (s.37).

Cezaevinde tutuklular arasında yönetim tarafından ayırım yapıldığı da yine çalışanlar üzerinden aktarılır. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu’nda kalan kadınların, kendileri hakkında, azıcık tuhaf olduklarına karar verdiğine inandıkları ve bu sebeple de iyi ilişkiler kurmaya çalıştıkları Şişman Polis, bir gün koğuşa gelir ve yeni bir mahkûmun getirilecek olması nedeniyle kadınlardan toparlanmalarını ister. Bir milletvekili hanımefendinin geleceğini söyleyen “Şişman Polis”e kadın mahkûmlar tarafından peşpeşe itirazda bulunulunca gardiyan haber verdiği için pişman olur ve gider. “Şişman Polis”le kadın tutuklular arasında birbirini idare etmeye yönelik bir gizli işbirliği var gibidir.

Soysal’ın ikinci tutukluluk sürecinde karşısına çıkan kadın gardiyan yine polis olan Suna’dır. Yazar, diğer tutukluluğundan aşinalığı bulunduğunu söylediği bu genç kızla, yıldızlarının hiç barışmadığını düşünmektedir. Çünkü yeni görevlilerin gelişi tutukevi yönetim anlayışının değişmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Mahkûmlar “Trafikten gelen kadın polislerin anarşist gardiyanlığına yeterli olmadıkları anlaşılmıştı demek ki, emniyetten yeni polisler görevlendirilmeye başlamışlardı kadın tutuklular için.” (s. 79) diye düşünürler.

Yeni gardiyan Suna, esmer tenli, kara kuru bir kızdır. Evli olmaması dolayısıyla kadın mahkûmlar onu sıkıyönetim görevlileri arasından bir koca aramakla itham eder. Yazar, Suna için: “Kırpıklarına sürdüğü bir ton rimelle, üniforması hiç uyuşmuyor birbirine. Gerçek bir polisten çok, gezginci tiyatrodaki polis rolüne çıkmış bir mahalle kızına benziyor.” (s. 79-80) der. Hem yazar Soysal hem de diğer tutuklular bu süslü kızın meraklı yönüne dikkati çeker. Hatta yazar, kendilerini sorguya çekmek için büyük bir istek duyan bu kıza küçük bilgiler vererek onun bu duygusunu daha da artırmaktadır. Merakını gideremeyen ve tutuklulara dilediğince posta koyamayan Suna, kadınlara göre “kudurmak” üzeredir.

Suna, cezaevi ve protokol kuralları konusunda titiz bir çalışandır. Tutuklu kadınlarla Şişman Polis gibi işbirliğine yanaşmaz. Aksine onların belirlenmiş kurallar haricinde kendi kurallarına da uymasını bekler. Odasına giriş ve çıkışlarda beklediği saygı hareketleri tutuklulara komik gelir. Ancak Suna’nın dayatması karşısında bu isteği oyuna çevirir ve uygularlar.

“Geriyeye dönüp tam kapının orda, jimnastik dersinde öğrendiğimiz biçimde, sağ dönüş yapıyorum. İyice abartarak, ayaklarımı birbirine, ellerimi de baldırlarıma çarpıyorum, başımla sert bir selamı unutmayarak .Suna daha da kızıyor. Bütün fiyakası bozuldu. Ama yapacak bir şey yok. Sonuç olarak benden istediğini yaptım. Üstümü başımı arıyor. Nedense bir çekingenlik geldi üstüne. Yoksa, Suna bu. Şimdi akşam akşam “soyunun” diyebilir bana.” (s. 82)

Suna'nın fiziki özellikleri de tutuklular için dalga geçilecek bir durumdur. “Dudakları ciğer kırmızısı. Çikletine de boya bulaşmış. Hiç dinlemiyorum sözlerini, gözüm ağzına dikili. Ağzını fazla açtıkça, kırmızı çiklet gözüküyor. Ne manzara, ama nasıl olursa olsun, manzaraya bakmak sınırlara iyi gelir, bilirim.” (s. 83) diyen yazar anlatıcı, kadın gardiyanlarla kendi psikolojilerini rahatlatacak ironik bir tavra bırakır. Onun tutuklulara karşı pervasız tavırları zamanla yerini çekingenliğe terk eder.

Bazı kadınlarla arasında sürtüşmeler yaşanır. Öyle ki böyle zamanlarda Suna, kararsız, durakalmış bir şekilde sadece kendisine yöneltilen sözlü saldırıyı izlemekle yetinir. Boyu, Suna'nınkinin yarısı kadar olan miniminnacık bir tutuklu kız, makineli tüfek gibi bir görevliye karşı suçlayıcı ve hakaretvari bir şekilde konuşur:

“Bana bak, buraya kendi keyfimizle gelmedik biz, böyle giderse donacağım. Donmuş adam ağır olur, sonra asamazlar. Böyle söyle albay babana, e mi?”

Romanında ilerleyen bölümlerinde de Suna'yı dışarı itercesine baskı altına alan kişiler çıkmıştır. Koğuş sobası için yeterli odun kömür tedarik edilmeyen kadınlar arasında sözcü olan Türkân Sabuncu bu baskıyı uygulayanlardan biridir. Odun, kömür gönderilmemesi durumunda battaniyeleri yakacaklarını söyleyen Sabuncu'ya karşı Suna, çaresiz kalır. Battaniyeyi yakmamaları konusunda kendini tutuklu kadınlara açıklama yapma gereğinde hisseder:

“Onlar demirbaş,” diyor Suna. Sesindeki ürküntüyü bastırmaya çalışarak.

“Demirbaşmış, söyle o albayına, bize odun, kömür göndermezse, burada ne varsa yakacağız...Haydi yallah, odun getirmeden buraya ayak basarsan, seni de yakarım. Nasıl olsa idamlığız, sayende cennete gideriz.” (s. 85)

Tutukluların bu kendinden emin, tehditkâr davranışları karşısında Suna da başka kadınları kullanmak ister. Özellikle koğuşa sonradan dâhil olan tutukluların, Türkân'ın burnunu sürteceğini umut etmektedir. Yıldırım Bölge'de kalanların sayısı günden güne artsa da çatışma yaşanmaz. Çünkü gelenlerin neredeyse tamamı karşıt güç olarak yönetimi ve çalışanları karşısına alır. Buna rağmen Suna, artan sayıya güvenerek Türkân'ın gücünün kırıldığını düşünür ve eskisi kadar ondan tedirgin olmamaya başlar. Yine de kadınlar arasında Suna'nın yaptıkları alayvari bir anlatımla dile gelir.

“Suna masadan atlayıp koğuşun içini teftiş ediyor. Askeriyenin verdiği leşin leşi çarşafımıza, nevresimlerimize, gelinin yıkadığı çamaşırları ayıplayan bir kaynananın ekşi suratıyla bakıyor. Yatak yüzlerimizin üstü, bir türlü yanmayıp durmadan tüten sobamızın isiyile kapkara olmuş. İki parmağının ucuyla, ölü bir fareymiş gibi tuttuğu yastığı sallıyor.

“O... ay bitlenmişsinizdir siz! Hamamda iyice bir yıkanın bari.”

Sinirden çatlayacağız. Türkân çarpıştırıyor hemen.

“Aman mersi, söyle albay babana, sırtımı o yıkamazsa öldür Allah yıkanmam.”

“Terbiyesiz! Seninle konuşan var mı?”

“Yok, atışma köpek!”

“Bana hakaret ettin, zabıt tutup albaya bildireceğim.” (s. 100).

Ne Suna ne de tutuklu Türkân bu tarz davranışlarından vazgeçmez. Hatta Suna yanında iki tomsonlu erle birlikte, hamama gitmek istemeyen Türkân'ı zorla hamama bile götürür.

Suna'yla bu süreçte iyi anlaşılan tek tutuklu kadın Nazan'dır. Nazan, her an idam edilme durumu olan devrimci Saffet'in karısıdır. Nazan'ın bu durumu nedeniyle koğuştaki diğer kadınlar onun tuhaf davranışlarını kabullenir. Ancak bu kadının gardiyan Suna ile ilişkisi diğerlerini rahatsız eder. Nazan'ın ağladığı zamanlarda Suna'nın koluna girmesi, Suna'nın onu teselli etmesini tutuklu kadınlar, “*polis sululuğu*” olarak değerlendirir.

Kadınlar koğuşundaki tutuklular ile görevliler arasındaki bir başka problem, saç kesme konusunda çıkar. Saçları uzayan ve yeterli bakımı gösteremeyen kadınların saçlarını kestirme isteği, cezaevi idaresi tarafından olumsuz karşılanmıştır. Ancak bu konuda ısrarcı olan kadınlara, uygun görülen bir görevli tarafından kullanılmak üzere makas verilebileceği kararlaştırılır. Tutuklular bu kadın görevlinin Suna olmasını isterler. Ancak Suna bu isteği hakaret olarak kabul eder ve “Allah yazdıysa bozsun, bu pislerin saçını öldürseniz ellemem.” (s.116) der.

Tutuklulara göre Suna, onları üzme için bahane arar. Sevgi Soysal, Nazan'ın kocası Saffet Alp'in öldürüldükten sonra Nazan'ın ve diğer koğuş arkadaşlarının daha fazla üzülmelerini engellemek için bu haberleri veren gazetelerin koğuşa getirilmemesini Suna'dan ister. Bu istek, yazara göre Suna'dan istediği ilk şeydir. Fakat Suna'nın cevapsız bıraktığı bu ricaya tepkisi ertesi sabah belli olur. Koğuş kapısının altından gazeteleri gönderir. Üstelik baş sıraya Tercüman gazetesi konulmuştur. Gazetenin ilk sayfasında ölümlerin paramparça halleri, Saffet Alp'in parçalanmış başı vardır. Yazar, hayatında ilk defa kin denen şeyi içinde duyarak Suna'ya bağırıldığını yazar.

Tutuklularla kadın görevliler arasındaki bu ilişki, yazar Sevgi Soysal'ın ikinci tutuklanışında da buna benzer zeminde devam eder. Koğuşun kalabalıklaşması cezaevi yönetiminin yeni yöntemler

geliştirmesine neden olur. Bu durum personelin tutuklulara karşı tutumunda da daha yargılayıcı ve sert önlemler almasına yol açar. Yazar, Suna'nın kendilerine karşı nefretle dolu bir tutum içinde olduğunu, mektupları bir gün geç vererek, hamam yasağı koyarak onları acıtmaya çalıştığını vurgular. “Kendi küçük kafasında ezilmeleri gereken fareler gibi görüyor bizi. Ezemedikçe de kuduruyor.” (s.125) der.

Bu tarz eziyetler ve önlemlerin sonucunda tutuklu kadınlar cezaevi yönetimine karşı birleşerek ortak tavır koymayı seçerler. Nitekim burası bir askeri cezaevidir. Aralarında çıkan anlaşmazlığın birinde “burası sivil hapisane değil, koğuş ağalığına kimse özenmesin,” (s.145) denir. Aralarından seçtikleri sözcü, hem koğuş havasını cezaevi yönetimine saptırmadan yansıtmanın sorumluluğunu hem de gardiyanlarla sık sık konuşma görevini üstlenmiştir. Çünkü gardiyan Suna, artık daha sert davranışlar göstermekte, yazara göre tutuklulara dalaşabilmek için sık sık koğuş kontrolü bahanesiyle gelip yatakları kontrol etmektedir. Kontrolde koğuşun yataklarını ve kadınların düzenini, eşofmanla gezmelerini beğenmeyen Suna'ya karşı kadınlar, onu ve koyduğu yasakları tanımadıklarını ifade ederler. Kadınlar ve gardiyanlar arasındaki çatışma böyle devam eder. Öyle ki artık kadın gardiyanların ara ara “tahliye var”, diye tutukluları kandırdıkları bile olur.

Romanda genel olarak gardiyanların, tutukluların açısından zevk alan kişiler gibi gösterildiği görülür. Özel hayatlarında ya da cezaevi yönetimiyle oluşan bir gerginlik, tutuklulara göre, gardiyanlara acayip bir zevk verir. Tutukluların er olarak görüldüğü sıkıyönetim döneminde alınan bu ağır tedbirler gardiyanların amir gibi davranmasına ve amir olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Koğuş sorumlusu Sevgi Soysal, yaşanan bir sıkıntı sonrası artık hukuki olarak avukatlara bile danışılmayacağı ve ast-üst ilişkisine dikkat edilmesi konusunda cezaevi yönetiminin tavrını, yukarıdaki algılamayı haklı çıkaracak şekilde “Bundan sonra, gardiyanlarımız amir oldular, tamam mı?” (s. 158) sözleriyle yansıtır.

Gardiyan olarak görevlendirilen Polis Suna'dan sonra koğuşa ikinci bir gardiyan daha görevlendirilir. Bu Polis Zafer'dir.

“Havalandırmadan içeri girdik. Koğuş kapısının üstümüze kapatılmasını bekliyoruz. Kadın polis kapıyı kapatmıyor, hemen yanında yeni bir polis giriyor içeri. Daha doğrusu ikisi, açık kapının önünde bekliyorlar. Yeni polis açık kumral saçlı, atletik vücutlu, oldukça düzgün yüzlü, genç bir kadın. Üstünde polis üniforması yerine pantolon olsa, herhangi bir üniversiteli kızdan farkı kalmayacak.

Yeni poliste Suna'nın o mahalle havası yok. Yok, ama çok daha tedirgin edici, itici, üşütücü bir görünümü var. Koğuşun içinde dolaşan bakışları rahatsız ediyor bizi.

Ranzaları şöyle bir inceliyor.

“Bu yataklar nizamla uygun yapılmamış.” (s. 178).

Gardiyan olarak gelen Zafer'in bu davranışları da tutukluların ona karşı grup olarak hareket etmelerine sebep olur.

“Koğuş kapısının yanına çektiği iskemlede oturuyor. Gözleri üstümüzde. Hani hapishane kapılarında gözleme pencereleri vardır, arada gardiyanlar içeri bakar. Yeni polis, eti kemiğiyle bir gözleme penceresi olmuş, oturuyor.” (s. 179).

Polisin bu kusur arayan takibi karşısında tutuklular onu umursamaz. Ancak kendilerini zorlayacak bir gardiyan olduğunu da anlarlar. Nihayet Polis Zafer'in zamanla yaptığı bütün sayımlarda ve aramalarda sıkıntı yaşanır. Hatta bir defasında tutuklu Sevim'le kavganın eşliğine gelen Zafer'e karşı aynı fiziksel şiddetle cevap verebileceklerini bile düşünürler. Ancak bu yeni gardiyanla çatışmak, tutukluların da işine gelmez. Nitekim aradaki gerginlik, yeni önlemleri getirir ve Zafer, koğuşun gaz tüpünü alır. Tek lükslerinin çay içmek olduğunu düşünen tutuklu kadınlar için bu durum, oldukça kötü bir uygulamadır.

Dönem darbe dönemidir. Roman boyunca tutukluluk durumu, sorgulamadaki işkencenin bitmesi anlamına geldiğinden kadınlar için olumlu bir şeydir. Ancak tutuklu haldeyken de sorgu adında işkenceye götürülen, gardiyanların aldığı kişiler vardır.

“Koğuş kapısı açıldı. Zafer, kendine yakıştırdığı bir görev bulmuş olmanın tafrasıyla, elleri belinde, bir eli tabancasında dikiliyor.

Hepimiz niçin gelmiş olduğunu hem anlıyor hem de anlamak istemiyoruz.

“Nilgün gelsin!”

Hepimiz meseleyi aynı anda anlıyoruz. Nilgün'ün milletvekili olan ağabeyi, kardeşinin arandığını duyunca, elinden tutup askeri savcılığa teslim etmiş. Kıza işkence yapmasınlar diye.

Nilgün doğrudan tutuklandı bu yüzden.

Demek, tutuklu oluşuna aldırmadan, apaçık aramızdan alıp sorguya götürecekler, hatta işkenceye.” (s. 199)

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nun ülkenin sıkıyönetim haline göre günden güne baskısı artan bir havası vardır. Artan baskılar, tutukluların kendilerine daha da fazla baskı yapılabileceğini düşünmelerine sebep olur. Onlara göre “Yıldırım Bölge ve Mamak tutukevleri, yargılanan insanları “tutma”ya değil, peşin yargıyla suçluluklarına karar verilmiş insanlara “eziyet çektirme”ye yarayan yerler durumuna” (s.216) getirilmiştir.

Yazarın aktarımına göre, suçlu olduğu peşinen kabul edilen bu insanların cezalandırma şekli olarak dövülmeleri de artık olağanlaşmıştır. Mamak'tan erkek tutukluların her gün dövüldüğü duyulur. “Polis Zafer'in dilinde “dayak” sözü dolaşiyor durmadan. Bunu yalnız bizleri yıldırım için söylemediği muhakkak. Her sabah Mamak'ta yapılan brifinglerde kadın tutuklulara da dayak atmanın gündemde olduğunu biliyoruz.” (s. 217) Ancak kadınları dövmenin yaratabileceği tepki bilindiği için kendilerinin cezaevi çalışanlarınca henüz sıra dayacağına çekilmediklerini söylese de bunun asıl sebebinin

aralarında burjuva çocuklarının olmasına ve tutukevinin bu ailelerden çekinmesine bağlarlar.

Koğuştaki kitapların toplatılması da ayrı bir meseledir. Yönetim, polis odalarından birini kütüphane yapar. Ancak bunun tutuklulara göre asıl sebebi kütüphane isteğine cevap vermek değil, tutukluların okuduğu kitapları kontrol altına almaktır.

Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda Şişman Polis, Suna ve Zafer adında üç kadın gardiyandan bahsedilir. "Şişman Polis" in işbirlikçi tavrı sebebiyle onunla kadınlar arasında çatışma yaşanmaz. Hatta kadınlardan destek görür. Fakat Suna ve Zafer işbirlikçi olmaya asla yanaşmazlar. Aksine ikisi de cezaevi kurallarının ötesinde kendi kurallarını koymaya çalışırlar. Yazar, genel olarak kendi ve diğer tutuklu kadınların bakış açılarına göre gardiyanları dönemin siyasi ve askeri havasına uyan kişiler olarak gösterir.

"Burası Cezaevi" romanında da yazar Emine Şenlikoğlu Özkan'ın kaldığı Sağmalcılar ve Çanakkale Cezaevlerinde, değişik kadın gardiyan portreleri ortaya çıkar. Şenlikoğlu, sonradan yazılmış günlüklerden oluşan anı-romanında okurların cezaevini tanınmasını arzuladığı için yazdığını söyler. Ancak gerçekleri yazma, söyleme konusunda çok özgür olmadığını da belirtir. Yazara göre cezaevinde bulunan mahkûmlar, "fötör şapkalı gırvatlı adamların kurbanları" dır.

"Çünkü bazen cezaevinde öyle durumlar oluyordu ki, tavşan korkusu idi belki ama, korkudan her şeyi yazamıyordum. Ya arama olursa! Yazdıklarımı binbaşı veya savcı duyarsa!" (s. 11)

Yazar, cezaevi tasvirlerini öncelikle fiziki mekân anlatımı şeklinde yazmıştır. İlk giriş kapısından yani dış kapıdan geçen yazar, jandarmaya polisler tarafından teslim edilir. Burada cezaevine girerken yanında bulunan malzemelerin bir kısmının alındığını, sadece Kur'an-ı Kerim'in karıştırılmış ve yırtılmış bir şekilde kendisine verildiğini öğreniriz. "Sadece Kur'an'ı yırtılmış olarak bana verdi. Sonradan öğrendiğime göre, kitap ciltleri arasında hapisaneye eroin, esrar vs. maddeleri sokuyorlarmış, (s. 27) diyerek bu yapılanın güvenlik gerekçesiyle yapıldığını anlar.

Yazarın kişisel eşyasıyla ilgili uygulamaya karşı takındığı olumlu tavrı, diğer kapılara gelince değişir.

"Jandarma, koca kilitli kapıyı açtı, oradan içeri girdik. Çöp dolu bir bahçe daha, sonra üçüncü kapıya geldik. Kapıların yüz manzarası soğuk. Kapıyı geçince, hemen sağda "Karantina" göze çarpıyor. İçerde ayakta duran bir sürü genç delikanlı. Kimi dayaktan şişen ayakları üzerinde sızlanarak duruyor, kiminin gözleri şişmiş, ilk bakışta hapisanenin tek tip elbiseleri ve sıfır numara saçları genel bir manzara arz etmesine rağmen, hepsinin halet-i ruhiyesi ve yüzlerinin taşıdığı ifadeler başka başkaydı. Onların tam karşısındaki küçük hücre gibi bir yere girdik. Dördüncü kapı..." (s. 27)

Gördüğü kişilerin davranışları, yeni mekânı hakkında olumlu bir izlenim vermez. Nihayetinde teslim edilmesini bir kâbusun içine dalmış

olma serenomisi gibi aktarır. Sıra ikinci teslimdedir. Bu ortam aslında, yazarın cezaevinin asıl çalışanlarıyla karşılaşmasıdır. Yazar/anlatıcı, karşılaştığı her muamele sonucunda memurun tavrına eleştiren cevaplarla karşı çıkar. Soruları isteksizce ve kasıtlı cevaplaması, memurun da benzer şekilde cevaplar vermesine neden olur. Zaten kendisinden önce benzer konularda dava birliği yaptığı “Şule Ablasının” da hem idarenin hem de mahkûmların terbiyesizliğinden şikâyet ettiğini aktarır. Yalnız memurlar değil, aktardığı gibi mahkûmlarda da kendisine karşı olumsuz bakış olduğunu söyler. Bir kadın mahkûma göre, yazar denilen kişi Nazlı Ilıcak gibi olmalıdır. Ancak öyle yazar olunursa cezaevinde farklı, daha rahat bir ortam bulabilir. Buradan cezaevi idaresi ve çalışanlarının kişiye göre muamele yaptığı sonucuna ulaşılması beklenir. Aksi takdirde birçok hakarete de maruz kalacaktır. Dönemin kurum yapısını şöyle anlatır:

“Önce şu gerçek biline ki cezaevinde adaletin (A)’sı bile yok ve olamaz da. Çünkü kuvvetli görünenlerin tekelindedir cezaevleri. Erkekler koğuşu da para babalarının elinde imiş. Zaten kadınlar koğuşunda yapılan konuşmalar, bir kadın gardiyanın erkekler koğuşundaki bir erkekten mektup alıp erkeğin istediği kadına getirmesi, parası olanların bu parayı insanları satın almak için nasıl kullandıklarını gösteriyor. Bir de bu insanları kendi koğuşunda düşünmek hiç de hoş olmaz. Belki bu satırları okuyan gardiyan hanımlar ve cezaevi savcılarını bana kızacaklar: ‘Biz ona iyi davrandık o cezaevimizi batırıyor’ diyecekler. Fakat ne yapalım: ‘Gelenin keyfi için gidene kalkıp sövmem’ şiarı, biz Müslümanları ta ezelden beri öyle kaplamış ki, hiç birimiz ‘Bana iyi davrandı, o halde bu öküzü boynuzlu olduğunu söylememeliyim’ dedirtemez. (s. 40)

Yazar, cezaevinde kendi dünya görüşüne uygun bir ortam sağlamak için kolları sıvar ve mescit açılmasını ister. Ancak bu durumun kadın gardiyanları hoşnut etmediğini de ekler. Ona göre bu durum kadın gardiyanların işine gelmemektedir, çünkü mescidin açılması durumunda iki kadın gardiyan odasından biri iptal edilecektir. Bu olaya kadar iyi ilişkiler kurduğunu hatta sevildiğini düşünen Şenlikoğlu, artık kendisine selam bile verilmediğini hatta arkasından konuşulduğunu söyler.

Mescit konusu, yazarın bir mahkûm olarak gardiyanlarla arasında ciddi bir sıkıntıya dönüşür. Bu fikre karşı çıkan gardiyanları cahil olmakla, dinini ve din kardeşini tanımamakla itham eder. Bu nedenle gardiyanlara karşı öğretici bir pozisyon yüklenir. Hem gardiyana cevap hakkı vermeden konuşur, hem de o ve onun gibi düşünenler için dua eder. Yazar, yaptığı bu çalışmalardan sonra kadın gardiyanın fikir değiştirdiğini ve gardiyanın ikna olmasıyla mescit işinin hallolduğunu da ekler.

Romana göre çıkarınca hareket eden bu kadın gardiyanların bir diğer özelliği dedikodu taşıyor olmalarıdır.

“Müdürler benden endişe duyuyorlarmış. Mahkûmlara Atatürk’ün aleyhinde konuşmuşum da, onun için gardiyanların beni kontrol etmeleri gerekiyormuş. Bu dedikoduları da bana getiriyorlar.” (s.49)

Kadın tutuklu/hükümlülerin işlerini -revire çıkma, fotoğraf çekimi, savcıya götürülme- kadın gardiyanlar yapar. Yine bir gün savcıya götürülmek üzere yazar/anlatıcı koğuşundan alınır. Mesafenin biraz uzun olması nedeniyle Gardiyan Zeynep’le yol boyu sohbet eder. Ancak bu onun için hayal kırıcıdır.

“Bu arada Gardiyan Zeynep'e soruyorum:

-Savcı Müslüman biri mi acaba?

-Aa gâvur savcı da mı varmış? Bunlar Türk. Gâvur olurlar mı?

-Türklerden gâvur yok mu? Dün “Din tanımıyorum” diyen kızı görmedin mi?

-O gâvur değil ki... Türk Türk... Sen de Türk’le gâvuru ayırt edemiyorsun... Seni nasıl yazar yapmışlar bilmiyorum.” (s. 68)

Yazar bu sohbet sonunda, içinden “bu zavallı kadın” diye düşündüğü kadın gardiyanın bir sürü mahkûmun başına getirilmesine hayıflanır.

Savcıyla konuşmasında mescit için müsait yerin gardiyan odası olduğunu söyleyen Şenlikoğlu, savcının bu durumdan haberdar olduğunu çünkü kendisinin bu isteği hakkında gardiyanlar tarafından savcıya şikâyetle bulunulduğunu düşünür. Zaten uzun zamandır “...gardiyanların ikisi benimle konuşmuyorlar. Yüzlerinden kin akıyor. Gardiyanlar, ‘Onu hemen sevke göndertelim’, demişler. İçlerinden bir gardiyan da ‘Aman kadından ne istiyorsunuz?’ diyerek onlara karşı çıkmış.” (s. 69) diye aktardığı gibi şüphe ve duyumları vardır.

Kadın gardiyanların Sema adlı bir mahkûma “kamburluklarının” bulunduğu değinilir. Bu gardiyanlar ve mahkûmlar arasında çıkara dayalı farklı ilişkilerin de olduğunu gösterir.

Şenlikoğlu, Sağmalcılar Cezaevinden Çanakkale’ye nakledilir. Ancak bu nakil işlemi de yönetimin umursamaz tavrını anlatır. Çok hasta olduğu bir günde naklinin yapılması için gelen memurların davranışı ona dokunur.

“Bu konu diğerleri gibi elbette ki zalimin zulmünü sergileyen bir konudur. O gün çok hastaydım. Tansiyonum, ortalama sekiz... Bir de baktım, gardiyanın sesi; mahkûmların ismini saydı, arada ben de varım, tabii ki. Dedim: ‘Nasıl olur, beni sevke nasıl gönderirsiniz? Ben çok hastayım.’”

Gardiyan; ‘Hanım, hanım, burası keyif yeri değil, hastaysan ne yapalım? Sevkin çıktı gideceksin.’

Şenlikoğluna göre “Cezaevinde bazı odun gardiyanlar olduğu gibi, bazı efendi, insan evladı, aile terbiyesi görmüş, ama işsizlikten çaresizlikten çoluk çocuğuna rızık yetiştirmek endişesinden, iş bulamayınca gardiyanlığı tercih etmiş vatandaşlar var. Dediğim gibi

insan evlatları da var ama cibiliyetsiz Ebu Cehil torunları da var sokakta olduğu gibi.” (s. 127)

Yazar, bir mahkûm olarak cezaevi yönetimiyle özellikle kadın gardiyanlarla sürekli bir mücadele içinde olduğunu söyler. Burada ilginç olan yazarın bir karakter olarak kendini sürekli savunma pozisyonunda görmesi, yapılan uygulamaların hepsinde art niyet aramasıdır.

SONUÇ

Anı-roman okumalarının okura en önemli katkısı, olayın yaşandığı dönemin duyuş, düşünüş ve algılayış biçimini kavramak olduğu gibi yazarın bakış açısını da öğrenmektir. Elbette okurun buna katılma ya da katılmama hakkı saklıdır. Ancak bu kavrayışın doğru materyallerle ve dönemin diğer etkenleri dikkate alınarak özümsemesi ve ondan sonuç çıkarılması, kişileri ve kurumları zan altına almamak için yapılması gereken bir şeydir. “Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu” ve “Burası Cezaevi” romanları, baştan sona tutukevi/cezaevinde geçen olaylar çerçevesinde gelişen ve dönemini toplumsal, siyasi ve dini yapıları içerisinde vermeye çalışan eserlerdir. Aslında her iki romanda da ne sadece devletin bir kurumu olarak cezaevlerinin eleştirisine ne de yazarların cezaevi gibi oldukça farklı bir ortama girdiklerinde yaşadıkları içsel çatışmalara yer verilmiştir. Aksine her iki anı-romanda fikri ve zikri planda tarafını seçen ve bunu korumak için gerekirse cezaevi kuralları ve çalışanlarıyla çatışan, cezaevi çalışanlarını yasal olarak gerekli olan kuralları uygulamak istediklerinde dahi art niyetli göstermeye çalışan yazar kahramanlarla karşılaşırız. Oysa burada anlatılan mekânlar askeri cezaevidir ve ülke şartları olağanüstü durumdadır. Bu durum, çalışanların sık sık değiştirilmesinden de anlaşılabilir. Çalışanların bireysel uygulamalarında yanlışlar olabileceği gibi, bu yanlışların düzeltilme yolu tamamen tutuklu/hükümlü ile sınırsız iyi ilişkiler kurmak da değildir. Ancak bu romanları cezaevi koşullarını genellemek için okuyanlar olabildiği gibi, bu özel uygulamalardan yola çıkarak suçla karışmış insana yönelik devletin algısında da yanlışlar olacaktır. Bütün bunlara rağmen anlatılan cezaevi koşullarını sadece yazar/kahramanın yaşadığı zaman dilimi içerisinde değerlendirmek ve kadının kadına karşı bakışının mahkûm ya da çalışan olması fark etmesizin hangi zaviyelerde nasıl ortaya çıktığını tespit etmek önemlidir.

Kadın gardiyanların feminen bir bakışla değerlendirildiği bu romanlarda çalışanların ilk etapta fiziksel özellikleriyle ele alındıkları görülür. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nun bu anlamda ilk gardiyanı “Şişman Polis”tir. Bu kadın polis/gardiyanın gerçek adı romanın sonuna kadar öğrenilemez. Bir kadının çok olumlu algılanamayacak bir sıfatla anılması ve anlatılması negatif bir tasvir kabul edilebilir. Oysa tutuklu kadınların olumlu ilişkiler kurduğu, destekledikleri bir çalışandır. Şişman Polisten sonra gelen Suna ise oldukça çirkin tasvir edilir. Adı olan ancak çirkinliğiyle anılan biridir. Makyajı, giyinişiyle alay konusudur. Yine Suna sonrasında gelen Polis Zafer de tutuklulara göre

çirkin, kara kuru bir kadındır. Bu polislerin hepsi özel hayatında sorunlu gösterilir. Şişman Polis kocasıyla sorunlar yaşayan, diğerleri sıkıyönetimde kendisine koca arayan, bunun için de abuk sabuk giyinen, süslenen kişiler olarak görülür kadın mahkûmlarca. “Burası Cezaevi” romanında da kadın gardiyanların direkt adlarına rastlanmaz. Ancak onlar da güzel tasvirlerle anlatılmaz. Romanda daha çok kadın gardiyanların çıkarıcı davranışları, dedikoducu yapıları olduğu söylenir. Özellikle “Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu”nda anlatılan polis/gardiyanlar işbirlikçi ve ayrıştırıcı olarak ayrılabilir. “Burası Cezaevi”nde gardiyanların işbirliğinden öte çalışanların, yazar/karakterin isteğini ancak ikna edilirse kabullenmekte ve ses çıkarmamakta oldukları vurgulanır. Her iki yazar da belli hakların savunuculuğuyla cezalandırıldıklarını düşünürken hem cinsleri olan çalışanlara karşı taraflı olmaktan kendilerini kurtaramamışlardır.

Her iki romanda, ülkenin siyasi olarak zor dönemlerden geçtiği yıllar anlatılır. Siyasi kamplaşmanın yoğunlaşması, sıkı yönetim hali, her alanı etkilemiş olduğu gibi henüz tam bir düzen kuramamış kadın tutukevi/cezaevlerini de etkilemektedir. Bu anlamda yüzleşmenin yapılması ve öz eleştiriyi doğrunun aranması kaçınılmazdır. Çünkü infaz sisteminin değişikliğe uğradığı bir dönemde, elbette cezaevi yönetimi ve çalışanları da farklılaşmıştır. Söz konusu anı romanlar içinde bahsedilen mecburi uygulamalar haricinde, incelediğimiz iki eserden şöyle bir çıkarımda bulunulabilir, anı-romanların aktardığı gerçeklikten yola çıkıldığında 1970-1980’lerde olunmasına rağmen kadınların infazı hakkında sınırları, kuralları belirlenmiş bir infaz sistemi olmadığı gibi kadın gardiyanların da belirlenememiş sistemde belirsiz kimlikte olmasıdır. Oysa 2000’li yıllar itibariyle ceza infaz sisteminde önemli atılımlar yapılmış yeni yasalarla ilerleyen yıllarda hem mahkûm hakları hem personel istihdamı üzerinde yeniden düşünülmüştür. Özellikle Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak cezaevi çalışanları için açılan eğitim merkezleriyle personelin gerek mesleki formasyonuna gerekse kişisel gelişimine destek olunmaktadır. Hem kadının kadına bakışı anlamında hem de iletişim bağlamında ibret verici çıkarımların sağlandığı romanlardan yola çıkıldığında son yirmi yıllık faaliyetlerin gerekliliği bir kez daha ortaya konulmuş olur.

KAYNAKÇA

Ata, Feridun, "Osmanlı Döneminde Bozkır Hapishanesi", *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır Nisa veya Kadın Hapishanesi*, Konya. 2016

Atar, Zafer, "20. Yüzyıl Başlarında İstanbul Hapishane-i Umumi'de Mahkûmların Üretim Faaliyetleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 34, 2015.

Banks, Cyndi, *Women in Prison: a Reference Handbook Santa Barbara*, California, ABC-CLIO, 2003.

Caporal, Bernard, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I*, Çev.: Ercan Eyüpoğlu, Cumhuriyet Kitaplığı, 1999.

Çakmakoglu Kuru, Alev, *Sinop Hapishanesi*. Atatürk Kültür Merkezi. Ankara, 2004.

Demirel, Fatmagül "Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları", *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, Sayı 9, 2007, ss.258-259.

Demirkol, Kurtuluş, II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2012.

Demirbaş, Timur (2005), Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi. Hapishane Kitabı. Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, İstanbul: Kitabevi.

Durukan, Şaziye, "Kadının Toplumsal Çıkmazının Hapishane Boyutu: Karılar Koşuğu", Balıkesir Üniversitesi Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute Volume: 18 - Number: 34, December 2015, ss. 51-61.

Eryılmaz, Doğanay, Ermeni, Fransız ve Türk Literatürlerinde Anı Türü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Ankara, 2011.

Fedai, Özlem, "Kemal Tahir'in Romanlarında Kadınlar", *Kemal Tahir*, Editörler: Fatih Andı/ Ertan Eğribel, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010

Gümüşsoy, Emine, "19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Gebze Hapishanesi", *Uluslararası Akça Koca ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, C.II, Kocaeli, 2015

Günay, Nejla, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanı*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kızılkıran, Ayşe, Osmanlı'da Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar (1839-1922), Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011.

Olpak Koç, Canan, "Sevgi Soysal ve Cezaevi Günleri: Yıldırım Bölge Kadınlar Koşuğu Romanında Birey ve Grup Psikolojisinin Doğurduğu Çatışmalar ve Uyum", *Turkish Studies Dergisi-İnternational Periodical For*

The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2
Spring, Turkey, 2012, p.807-819.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları,
İstanbul, 2002.

Safa, Peyami, *Sanat, Edebiyat, Tenkit*. Der.: Ergun Göze, Ötüken
Yayınevi, İstanbul, 1970.

Tekin, Saadet, “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, Ankara
Üniversitesi, DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.29, S.47, Ankara, 2010

Yıldız, Gültekin, Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1839–1908),
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat
Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2002